

JASON ROSENTHAL

LEVEN, LIEFDE, VERLIES
EN EEN NIEUW BEGIN

PEPPER
BOOKS

Nur 402/321 / W112001

Bisac BIO026000

© MMXX Nederlandse editie: Pepper Books

© MMXX Tekst: Jason Rosenthal

© Omslagillustratie en illustraties p. 118 en 222: Brian Rea

Published by arrangement with HarperCollins Publishers

Oorspronkelijke titel: *My Wife Said You May Want to Marry Me*

Nederlandse vertaling: Edwin Krijgsman

Opmaak binnenwerk: Studio L.E.O.

Vormgever omslag: Caroline Johnson

Nederlandse belettering: Studio Jan de Boer

© Auteursfoto en beeld p. 86, 95, 155, 198, 200, 208, 239 en 253: Brooke Hummer

© Beeld p. 21: Tom Lichtenheld

Deze uitgave kwam tot stand door bemiddeling van Marianne Schönbach
Literary Agency bv te Amsterdam.

Alle rechten voorbehouden, inclusief het recht van reproductie in zijn geheel
of in gedeelten, in welke vorm dan ook.

pepperbooks.nl

*Dit boek is opgedragen aan
Amy Krouse Rosenthal
(en de rest van de Rosies: Justin, Miles, Paris & Cougar)*

Inhoud

Inleiding	9
-----------	---

DEEL 1: HET NEST

1	Een liefdesgeschiedenis	15
2	Niet langer alleen	29
3	Vermakelijk, speels en creatief ouderschap	44
4	Wij alleen	65

DEEL 2: VERLIES

5	Er klopt iets niet	73
6	Samen zijn we één	78
7	Is het allemaal een hoop onzin?	87
8	Nog een laatste dreun	94
9	Die kerel, dat ben ik	116
10	Het einde	128

DEEL 3: DE LEGE RUIMTE

11	Leeg, geen nest	147
12	Lichaam en geest bijtanken	161
13	Door een labyrint van gevoelens	169
14	De Heal Jason Tour	180

15	Overgangen	191
16	Verbinding	213
17	In brand	229
18	Verdiept verdriet	238
19	Ben je al hertrouwd?	246
	Nawoord: Een plek om samen te komen	251
	Dankwoord	256
	Over de auteur	261
	Bronvermelding	263

Inleiding

Het is vreselijk gewelddadig om ergens aan te beginnen.
Het lukt me nooit om te beginnen. Ik sla simpelweg
over wat het begin zou moeten zijn.

– *Rainer Maria Rilke*

Ik heb dit boek geschreven omdat mijn vrouw is overleden aan eierstokkanker. Maar voordat je het nou meteen aan de kant schuift en hard wegloopt, wil ik je graag laten weten dat dit geen droevig verhaal over de dood is.

Dat kán het niet zijn.

De inspiratie voor het schrijven ervan is een creatieve geest, een vrouw die haar leven wijdde aan haar familie, de gemeenschap waarvan ze deel uitmaakte en die mensen met elkaar verbond. Ze had een instelling waar de wereld veel meer van zou kunnen gebruiken. Ze zou heel veel moeite hebben gehad met een somber verhaal over het einde van het leven, omdat we zesentwintig jaar lang samen zo'n rijk leven hebben gehad. Amy was origineel in haar ideeën. Je wentelen in humorloos zelfbeklag – het zou wel het laatste zijn geweest wat zij had gewild als het gaat om ons gezamenlijke levensverhaal, want wat wij al die jaren samen hadden, was allesbehalve dat.

Wat dit boek wél is, is een poging om te beschrijven wat het betekent om iemand van wie je houdt kwijt te raken, en om vervolgens met een verrassende en onverwachte veerkracht weer verder

te gaan met het leven. Het is een verhaal over liefde en verlies, maar ook over genieten van de aangename dingen, de schoonheid en de vitaliteit van het leven. Een verhaal over hoe één deel van je leven ten einde loopt, en het je op de een of andere manier lukt om de bladzijde om te slaan naar het volgende deel. Het verhaal van mijn leven met een uitzonderlijke vrouw, mijn echtgenote Amy Krouse Rosenthal. En ook een verhaal over het leven zonder haar.

Amy was schrijver, ze gaf lezingen en ze maakte films. Als auteur van twee baanbrekende autobiografische boeken en kinderboeken heeft ze vele lezers, van alle leeftijden, ontroerd. Maar de tekst waardoor ze het bekendst is geworden, is een essay in de Modern Love-rubriek in *The New York Times*. Het werd op 3 maart 2017 gepubliceerd en de titel luidde 'Misschien wil je met mijn man trouwen'.

Tien dagen later overleed Amy.

Ze was te ziek om blij te kunnen zijn met alle reacties, maar de respons was overdonderend. Haar essay ging onmiddellijk viraal en werd uiteindelijk door meer dan vijf miljoen mensen gelezen. Iedereen voelde dat de tekst recht uit haar hart kwam. Het artikel was een heleboel tegelijk, maar het was vooral een boodschap aan mij. Achteraf vermoed ik dat Amy, die mij na zesentwintig jaar huwelijk, waarin we een gezin hadden gesticht, beter kende dan wie dan ook, dacht dat ik haar uitdrukkelijke toestemming nodig had om na haar dood weer van iemand te kunnen houden. Het is niet makkelijk om dat als echtgenote die op sterven ligt tegen je man te zeggen, laat staan ten overstaan van de hele wereld. En toch slaagde Amy erin om dat, net als zo veel andere dingen, schijnbaar moeiteloos te doen.

De periode van tien dagen tussen de publicatie van het essay en Amy's dood leek een microkosmos met alles wat het leven te bieden heeft – wat haar absolute hoogtepunt had moeten zijn, werd overschaduwed door haar naderende dood. Die bizarre samenloop van omstandigheden was het begin van een reis die ik nooit voor mogelijk had gehouden, die ik niet wilde en die ik niet had kunnen voorzien – en in één opzicht kwam er te snel een einde aan. In een ander opzicht is het een avontuur dat de rest van mijn leven zal voortduren. Een odyssee die Amy mogelijk maakte.

Sinds Amy's overlijden heb ik regelmatig in het openbaar over haar gesproken. Ik heb over ons leven samen verteld, en zelfs over ons gezin. Ik heb geprobeerd om mensen die het opmerkelijk vonden dat wij zo zielsveel van elkaar hielden en elkaar zo goed aanvoelden, een antwoord te geven. Ik heb in alle oprechtheid gesproken over wat het voor mij betekende dat mijn geliefde vrouw op sterven lag, en over het verliezen van een dierbare in het algemeen. Ik heb ook de metafoor 'lege ruimte' gebruikt, die Amy me in haar artikel aanreikte om het te hebben over veerkracht in geval van een hartverscheurend verlies. Ik heb gesproken over de problemen waar je tegenaan loopt als je opeens weer single bent, en alleenstaande ouder, en over dat ik iets zinnigs wilde doen met mijn werkzame leven en tegelijkertijd de laatste wensen die zij voor me had vervullen. Maar over mezelf heb ik het tot nu toe niet zo veel gehad.

Wat nu volgt is mijn poging om al die kleine beetjes wijsheid die ik heb opgedaan tijdens die verder zo zware periode, met anderen te delen. Amy was een heleboel, maar wat ze misschien vooral was, was een optimist, en ze had een niet te stillen

levenslust. Ze had een inspirerende kijk op het leven, ook in moeilijke tijden, en ze zou het fantastisch hebben gevonden als iets van ons gezamenlijke levensverhaal anderen door een moeilijke periode kon helpen.

Niet alle liefdesgeschiedenissen eindigen zoals je zou willen, maar vaak is dat nou juist de reden waarom ze het waard zijn om verteld te worden.

DEEL 1

Het nest

1

Een liefdesgeschiedenis

So, darling, be home soon
I couldn't bear to wait an extra minute if you dawdled
My darling, be home soon
It's not just these few hours, but I've been waiting since
I toddled
For the great relief of having you to talk to.

– *John Sebastian*

Ik ben geboren en getogen in Chicago. En om te begrijpen waar het verhaal van Amy en mij is begonnen, is het goed om te weten wat mijn afkomst is.

In mijn leven heeft de familie altijd centraal gestaan. Mijn ouders gingen uit elkaar toen ik twee jaar was. De daaropvolgende acht jaar waren we met z'n drieën: ik, mijn oudere zus Michel en onze moeder, Jo. Tot zij hertrouwde. De manier waarop mijn moeder mij in haar eentje opvoedde, heeft me gemaakt tot wie ik nu ben. Ze had het moeilijk en werkte hard, en zo rond mijn vijfde jaar haalde zij haar master Maatschappelijk Werk. (In dat vak is ze nog steeds werkzaam.) Ze was uitermate ruimdenkend, stimuleerde me altijd om onafhankelijk te zijn en mijn eigen gang te gaan, zolang 'mijn eigen gang' maar niet zo dom was dat het me in de problemen bracht. Af en toe zocht ik de grenzen op, maar ik had altijd zo veel respect voor haar dat ik

ervoor zorgde dat ze nooit ongerust hoefde te zijn over waar ik uithing of wat ik uitspookte.

Mijn vader, Arnie, was een moeilijke man. Soms kwam hij zomaar doordeweeks langs of bleef hij in het weekend slapen, en als tiener vond ik hem cool en grappig. Hij zag er goed uit met zijn volle hardos en het was dus niet verwonderlijk dat hij altijd een vriendin had. Hij hield van sport en muziek en wist alles over jazz. Hij was geweldig goed in tekenen, gek op kunst en kon uren in een museum doorbrengen.

Pa was bijna obsessief toegewijd aan zijn moeder, mijn oma Sara, en hij nam mij en mijn zus regelmatig mee om bij haar op bezoek te gaan in Skokie, Illinois, waar zich na de Tweede Wereldoorlog veel Joden hadden gevestigd. De gemeenschap waar zij deel van uitmaakte, net buiten Chicago, was ook het middelpunt van een rechtszaak die was aangespannen door de Nationaalsocialistische Partij van Amerika, die het recht opeiste om door de buurt te mogen marcheren waar veel overlevenden van de Holocaust woonden. Oma Sara was weduwe. Ze woonde in een klein appartement vol meubels die waren overtrokken met plastic – God verhoede dat een onrein achterwerk de bekleding zou beroeren. Als we naar een restaurant gingen, liep oma Sara altijd weer met haar tas vol gratis eten naar buiten, vooral wanneer er vooraf brood werd geserveerd. Ik weet zeker dat ik ook een paar keer zout- en pepervaatjes in die tas heb gezien. Als we op zondag bij haar waren, keken we meestal naar een wedstrijd van de Chicago Bears op televisie, terwijl mijn zusje zich met iets anders vermaakte.

Het grootste deel van mijn jeugd was mijn vader werkzaam in

de reclamewereld, wat ik echt een te gekke baan vond. Hij was bijzonder intelligent, maar jammer genoeg was hij geen goede zakenman. Toen ik op de middelbare school zat, begon hij een filmstudio in Lincoln Park. Het leek of Arnie daarmee een droom had waargemaakt. Hij beschouwde zichzelf als kunstenaar en dit was het rampzalige gevolg daarvan; hij wilde dolgraag een succesvolle zakenman worden, maar het was een heel wat minder lang leven beschoren dan hij had gehoopt. Toch heb ik dierbare herinneringen aan een zomer tijdens mijn middelbareschooltijd, toen ik voor hem werkte. Ik was, onder andere, productieassistent – of liever gezegd: assistent van een assistent. Ik reed rond in een enorme bestelwagen, haalde regisseurs van het vliegveld en deed klusjes waar de anderen zich te goed voor voelden. Het waren lange dagen, vaak werkte ik de hele nacht door, maar ik vond het geweldig om van dichtbij te zien waar mijn vader mee bezig was. En ik leerde wat hard werken en geld verdienen inhield.

Ik was tien jaar toen mijn moeder met mijn stiefvader Todd trouwde. Ze zijn nog altijd samen. Todd leerde me hoe je je huishoudboekje moet beheren en hoe je modelauto's en -vliegtuigen in elkaar zet, en hij stimuleerde me om te gaan studeren en meer te lezen. Todd gaf mijn moeder liefde en zekerheid in het leven. Hij bracht mij en Michel intellectuele nieuwsgierigheid bij, had een scherp gevoel voor humor en was een echte vader voor ons.

Terugkijkend op mijn huwelijk met Amy zou het verleidelijk zijn om te denken dat ze een voorbeeld voor me vormden van hoe een goede relatie zou moeten zijn, en zelfs van wat er nodig is om een huwelijk in stand te houden. De zoemer van het quizprogramma klinkt: fout. Ik kan niet precies aangeven waarom ik

er klaar voor was om een relatie met Amy te beginnen. Op mijn zesentwintigste was ik nog behoorlijk onvolwassen. Als ik er nu over nadenk, lijkt het me een combinatie van vele factoren: heel veel jarenzeventigseries kijken, de rol die een paar vrienden van mijn ouders speelden, het feit dat ik lekker in mijn vel zat, mijn jeugdige onwetendheid en het feit dat ik verliefd werd op Amy. O ja, en héél veel mazzel. Toen ik Amy's familie leerde kennen, dacht ik onbewust: wauw, als Amy zo veel liefde en warmte heeft gekregen, dan kunnen wij misschien ook zoiets opbouwen.

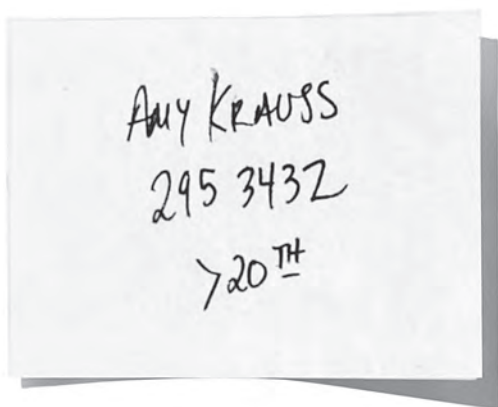
Voordat ik Amy leerde kennen, was ik wat ik een seriemonogamist ben gaan noemen. In de tweede klas van de middelbare school had ik voor de eerste keer verkering, en in de hogere klassen nog een keer, en vervolgens kreeg ik op de universiteit een lange relatie. Als het idee om te trouwen dan nog niet bij je is opgekomen, kan het niet veel serieuzer worden. Mijn moeder was voor mij een voorbeeld van hoe je vriendelijk met mensen moest omgaan. Net als mijn zus. Iets in mij wilde vast niet het voortdurende geharrewar zoals dat van mijn ouders toen ze gingen scheiden. En eerlijk gezegd wilde ik niet als mijn vader zijn als het om relaties met vrouwen ging. Dat had er onder andere mee te maken dat ik een rustige, aardige jongen was, die vond dat vrouwen superieur waren ten opzichte van ons mannen, en verrekt aangenaam gezelschap.

Met andere woorden: ik was er nog niet klaar voor toen ik Amy leerde kennen (ik had simpelweg niet verwacht dat me dat als twintiger zou overkomen), maar verliefd worden en een hechte band met iemand krijgen, was me niet vreemd. We waren gelukkig. We werden verliefd – en ik was verkocht.

Ik was bezig met mijn derde jaar Rechten in Chicago toen ‘oom John’ belde. Ik kende hem al vanaf mijn kindertijd – in de jaren zeventig had hij iets met mijn moeder gehad, toen zij alleenstaand was – en blijkbaar wierp hij zich op als een eigentijdse mannelijke koppelaar, iets wat ik nog niet wist.

Het bleek dat zijn jeugdvriend Paul Krouse een dochter had die Amy heette. Ze was als copywriter werkzaam in de reclamebranche en net vanuit San Francisco weer terugverhuisd naar Chicago. Ik was vierentwintig en single. Amy was vierentwintig en single. John kende ook haar al sinds zij klein was en hij had het idee dat het tussen ons wel eens wat zou kunnen worden.

Ik zat te blokken voor mijn toelatingsexamen advocatuur en had eigenlijk helemaal geen tijd, maar om John een plezier te doen noteerde ik het telefoonnummer van Amy, belde haar en vroeg of ze zin had om mee uit te gaan.

Ik weet niet waarom, maar ik heb nog altijd het briefje met daarop het telefoonnummer van Amy, inclusief verkeerd geschreven achternaam.

Ons eerste afspraakje, de eerste en laatste blind date van mijn leven, was op 2 juli 1989.

Ik haalde Amy op in mijn VW Golf (handgeschakeld, met pook). Meteen op het eerste gezicht vond ik haar erg leuk: klein, bruisend van energie en heel spraakzaam. Ze had sluijk, bruin haar tot over haar schouders. We gingen eten bij Jimmy and Johnnie's, een Italiaans restaurant dat inmiddels niet meer bestaat. Ik kan me nog bijna alles van dat etentje herinneren: wat we aten, de sfeer die er hing, wat voor mensen er waren en dat de eerste honkman van de Chicago Cubs, Mark Grace, een paar tafeltjes bij ons vandaan zat. Vervolgens gingen we naar B.L.U.E.S., een gezellig bluescafé met livepodium op Halsted Street.

Het was een nogal bijzondere avond. Lange tijd daarna schreef Amy dat ze na afloop van het eten al wist dat ze met me wilde trouwen. Een jaar later wist ik dat ik met haar wilde trouwen.

In veel opzichten was die zomer voor mij niet het goede moment om een nieuwe relatie te beginnen. Ik maakte me zorgen over de voortgang van mijn studie en bracht zo'n beetje al mijn tijd in de bibliotheek van ons instituut door. Standaardexamens zijn niet mijn ding. Anders gezegd: ik ben er gewoon niet goed in. Ik wist dat ik al mijn tijd nodig had om me op dit examen voor te bereiden.

Maar vanaf die eerste afspraak wist ik dat Amy te belangrijk voor me was om haar niet op de eerste plaats te zetten. En dus bleven Amy en ik contact houden en zagen we elkaar regelmatig, al moest ik eigenlijk keihard studeren. Zo iemand als zij had ik nog nooit leren kennen. Ze bleek niet alleen erg leuk, klein,

bruisend van energie en heel spraakzaam. Ze was ook intelligent, in zo'n beetje alles geïnteresseerd en bezat een aanstekelijke levenslust.

Ik herinner me nog dat we elkaar de eerste keer kusten. We hadden in de zomer en het najaar vaak afgesproken. Ik woonde in een minuscuul appartement in de buurt van de universiteit, in de South Loop van Chicago. Het appartement was van miniformaat, net als Amy. De keuken was van Manhattan-afmetingen. Mijn futonbed stond onder de tafel in de woonkamer. Daar sliep ik, ónder die tafel. Aan de muur hing een enorm vel papier waarop ik de *rule against perpetuities* had geschreven, een ingewikkelde wet die ik voor mijn toelatingsexamen advocatuur moest leren, met absurde begrippen als 'vruchtbare tachtigjarige' en 'ongeboren weduwe'.

Amy, met haar eeuwige bruine rugzak, was bij me langsgeskomen. Het was niet zomaar een rugzak, het ding had al een heel

leven achter zich. Ze had hem in Griekenland gekocht toen ze daar een semester studeerde en je kon zien dat hij al heel wat had meegemaakt. (En dat zou nog veel meer worden, want ze zou hem de volgende zevenentwintig jaar blijven gebruiken.)

Toen ze moest gaan, hing ze de rugzak om haar schouder en liep ik met haar naar de deur. Toen we in de deuropening stonden kuste ik haar, waarbij de grote, oude rugzak van haar schouder gleed en op de grond plofte, en haar hele arm werd meegetrokken.

Het hinderde ons niet echt.

Ik had een reis gepland om te vieren dat ik mijn toelatingsexamen godzijdank had gehaald. Met mijn VW wilde ik naar de oostkust rijden: eerst naar Washington D.C., waar ik had gestudeerd, dan naar Cape Cod en Martha's Vineyard, waar vrienden van me woonden, en vervolgens naar Boston en Buffalo. De reis zou een paar weken duren. Ik had inmiddels het gevoel dat mijn relatie met Amy een stevige basis had. Ik wilde mijn leven met haar delen, maar trouwen en zo kwam nog niet in me op. Tijdens mijn reis schreven Amy en ik elkaar. Ouderwetse handgeschreven brieven.

Wat is dat toch met brieven? Is het simpelweg het besef dat je om de pen op het papier te kunnen zetten, vooruit moet denken, iets van een planning moet hebben? Ben ik gewoon ouderwets? Hoe meer we vandaag de dag communiceren zonder te schrijven – met emoji, bijvoorbeeld, en al die raadselachtige acroniemen – hoe belangrijker het me lijkt om er af en toe echt voor te gaan zitten en een brief te schrijven. Zelfs e-mails, met al die automatische antwoordmogelijkheden, worden haastig en slordig

a wonderfully delicious dinner at Terczak's (the place on Hotelstraat I told you about) which not only filled me to the gill but also provided leftovers which will serve rather nicely as a dinner later this week. That place was really good. My whole family went plus my little sister's boyfriend (of 2 weeks) and my brother's girlfriend (of 2 years!) - we laughed for about 2 hours straight. About what? I don't know but those other people at the restaurant musta thought we were loony (they're right) It would have been fun having you there - I think you'd have felt right at home in the middle of all the craziness! I do recall at one point laughing hysterically about my mom's mega-huge shoulder pads. all of a sudden I just noticed how

geschreven en verstuurd – ach, wat maken die grammaticale fouten nou uit?

Het gaf me een goed gevoel om Amy te schrijven, alsof ik mijn leven letterlijk en gevoelsmatig met haar deelde. En ik vond het in meerdere opzichten spannend om brieven van háár te krijgen: hopen dat er iets in de brievenbus lag, de blijdschap bij het zien van haar handschrift, gaan zitten en gulzig haar woorden in me opnemen.

Hier een fragment uit een brief met de titel ‘Maandag’:

Ik denk aan je. Nogal veel, eigenlijk. (Hoe kan het ook anders, met Raphael die boven op mijn computer ligt?!)
Liefs, Amy R. Krouse.

(Raphael was overigens de Teenage Mutant Ninja Turtle die ik haar had gegeven – geen idee meer waarom.)

Of dit typische AKR-fragment:

We hebben wel andere dingen waar we het over moeten hebben. Al weet ik niet wat. Maar er moet iets zijn. Vogels. Appels. Tennis. De hik. Limabonen. Gladiatoren. Vrije associatie. Het leidt vast ergens toe. Stekelvarkens. Noten. Bambi. Tolstoj! Dat is 't. Yep. Tolstoj. Geweldige vent, Tolstoj. Maar wel een beetje breedsprakig. Ach, vergeet 'm ook maar. Goed. Pizza. Potloden. Sleutelhanger. Hoe blij ik ben dat jij in mijn leven bent gekomen. Deurknop. Mist.